

ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проаналізовано сутність духовного та релігійного виховання з позицій історичного досвіду та сучасних педагогічних досліджень. Висвітлено погляди науковців на розуміння духовних та релігійних цінностей. Метою статті є аналіз сутності та взаємозв'язку духовного та релігійного виховання. Обґрунтовано, що релігія в сучасному житті відіграє дуже важливу роль, зберігаючи та примножуючи людські визначення добра, любові, милосердя, терпимості та прагнення істини. Загальнолюдські моральні істини розроблялися і збагачувалися завдяки релігії. Релігія є однією із сфер духовного життя сучасної молоді, спосіб практично-духовного вивчення світу. Показано, що релігія в сучасному житті є носієм духовності. Духовність розглядається як синтетична, інтегрована, узагальнююча категорія, що відбиває процес усвідомлення кожною особистістю необхідності повсякденної душевної праці над собою. Людина в процесі творчої діяльності стає сама суб'єктом власного розвитку. Мета людського життя – самовизначення, яке вбирає в себе процес саморозвитку, самореалізації, самопізнання тощо. До числа найсуттєвіших складових духовності особистості можна віднести релігійні та світоглядні погляди і переконання, віру і пов'язані з нею надії та сподівання, доброту і справедливість, постійне відчуття радості буття й життя; безупинний творчий пошук у пізнанні світу (навколишнього і внутрішнього).

Проаналізовано сутність духовного виховання, як процес становлення системи духовних цінностей особистості, що призводить до включення її внутрішніх механізмів саморозвитку. У контексті педагогічної науки релігійне виховання розглядається як процес розвитку і саморозвитку особистості через залучення та інтеріоризацію християнських цінностей, високих моральних ідеалів та втілення зразків високоморальної поведінки у досвіді індивіда. Встановлено, що духовне виховання не є принципово відмінним від релігійного. За своєю суттю вони є синонімічними. Показано, що результатом духовно-релігійного виховання є релігійна духовність особистості. Вона виявляється через релігійну свідомість, релігійний світогляд, систему релігійних цінностей. Вона визначає ставлення віруючої людини до навколишньої реальності, до буття.

Ключові слова: *духовного виховання, релігійне виховання, духовно-релігійного виховання, духовні цінності, релігійні цінності, саморозвиток, релігійна свідомість, релігійний світогляд, релігійна духовність.*

Релігія в сучасному житті відіграє дуже важливу роль. Втім, вона в будь-які часи поставала як носій духовності, зберігаючи та примножуючи людські визначення добра, любові, милосердя, терпимості та прагнення істини. Загальнолюдські моральні істини розроблялися і збагачувалися завдяки релігії.

Релігія є однією із сфер духовного життя сучасної молоді, спосіб практично-духовного вивчення світу. Релігія в структурі духовних цінностей займає особливе місце. Саме поняття цінності виражає позитивну значимість природних, соціальних і духовних явищ для існування і розвитку суспільства, для потреб і діяльності кожної людини зокрема. Здатність людини окреслити значимість явищ об'єктивної та суб'єктивної реальності для діяльності людей, задоволення її потреб є оцінкою, яка завжди детермінована цінностями. Світ цінностей, оцінка завжди змінюються разом із людиною. Поділ суспільства в процесі історичного розвитку на верстви став основою формування протилежних оцінок. Але це не виключало існування загальнолюдських цінностей, що забезпечують норми духовного життя людини. В цілому всі вони є засобом життєвої орієнтації людей. В ціннісному ставленні до навколишнього світу не завжди є чіткими критерії для оцінок. Ціннісний аспект притаманний моральній свідомості, правосвідомості, мистецтву, релігії, суспільній свідомості загалом. Звідси можливі різні ціннісні судження про той самий предмет, аж до несумісних. Процес може являти собою цінність для однієї людини, але не бути цінністю для інших. Це важливо для розуміння духовних та релігійних цінностей. В свою чергу, кожна з цих ціннісних форм свідомості має свої цінності, що знаходять свій вираз у відповідних ідеях, ідеалах, інститутах тощо.

Релігійне виховання, як наголошують вітчизняні педагоги і вчені (К. Ушинський, Г. Ващенко, І. Огієнко, Ю. Дзерович, І. Ортинський, О. Вишневський, В. Янів та ін.), є складовою української системи виховання, оскільки відповідає ментальності та духовності українців. Ця проблема потребує глибоких наукових досліджень, які б дали змогу використовувати у практиці виховання учнівської молоді. Сучасні дослідники (О. Борейко, Д. Герцюк, М. Євтух, І. Петрова, Т. Тхоржевська та ін.) акцентують увагу на гуманістичній спрямованості духовного виховання, характеризуючи його як людинотворчий чинник. К. Журба, Ж. Петрочко, О. Сухомлинська

аналізують духовну сферу як складову феномена культури. Психолого-педагогічні особливості духовного виховання вивчали І. Бех, В. Братусь, В. Москалець, В. Слободчиков, Ж. Юзвак.

Метою статті є аналіз сутності та взаємозв'язку духовного та релігійного виховання.

Нині у суспільних науках ще не склався єдиний підхід до розуміння понять “духовне виховання”, “релігійне виховання”, “духовно-релігійне виховання”.

Г. Сковорода, К. Ушинський пов'язували духовне виховання із саморозвитком особистості. Дослідження В. Сухомлинського сконцентрувалися навколо духовного розвитку і становлення дитячої особистості та особливостей педагогічного впливу, форм і методів виховання.

Поняття духовності у філософії, зазвичай, було пов'язане перш за все із тими формами суспільної свідомості, які, в свою чергу, ототожнювались із формами організації знання. Проводився наполегливий пошук, який зводився до окреслення науково-універсальної, “суспільної” сутності духовності. На противагу цій тенденції сьогодні спостерігається інша: духовність переважно асоціюється з релігійністю, з моральними цінностями, постульованими тією чи іншою конфесією. В сучасних західних працях про суспільство і культуру поняття “духовність” майже не вживається, воно як правило використовується у світовій літературі релігійно-філософського змісту, де духовність розглядається як чинник самовизначення віруючої людини. Такий підхід збіднює значення поняття духовності та значною мірою виводить проблематику духовності з тематичних сфер філософії [1, с. 56-58].

У психолого-педагогічних працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Г. Костюка, Ж. Юзвак визначено сутність духовності особистості. Психолого-педагогічний смисл духовності розкривається у тлумаченні поняття “духовність особистості”, яка розглядається вченими як синтетична, інтегрована, узагальнююча категорія, що відбиває процес усвідомлення кожною особистістю необхідності повсякденної душевної праці над собою. Людина в процесі творчої діяльності стає сама суб'єктом власного розвитку. Мета людського життя – самовизначення, яке вбирає в себе процес саморозвитку, самореалізації, самопізнання тощо. До числа найсуттєвіших складових духовності особистості можна віднести релігійні та світоглядні погляди і переконання, віру і пов'язані з нею надії та сподівання, доброту і справедливість, постійне відчуття радості буття й життя; безупинний творчий пошук у пізнанні світу (навколишнього і внутрішнього).

Духовність особистості характеризується також внутрішньою структурою і відображає різноманітні зв'язки між її компонентами: емпіричним, когнітивним, суспільно-комунікативним, самовиховним, діяльнісно-регулятивним, аналітико-творчим. Структура духовності особистості виступає водночас цілісною, статичною і динамічною системою, яка відображає зміст і структуру виховання та характеризує його найважливіші якісні сторони. Структурні компоненти духовності є основою визначення її головних критеріїв: змістового, мотиваційного, аксеологічного, якісного, процесуального, виховного [4]. При цьому в розвитку духовності особистості мають враховуватись вроджені нахили і задатки, що є її духовним потенціалом, який збагачується в залежності від соціального середовища і умов виховання. Духовність особистості – явище динамічне і формується та змінюється протягом життя людини.

Н. Долгою виокремлено поняття “виховання духовності”, під яким розуміється процес становлення системи духовних цінностей особистості, що призводить до включення її внутрішніх механізмів саморозвитку, та теоретично обґрунтовано зміст виховання духовності, що включає такі уявлення: про абсолютні цінності як універсальні, загальнородові сенси життя; про сенс життя різних групових суб'єктів (сім'я, нація); про сенс життя конкретної людини [2, с. 66-72].

У роботі Т. Саннікової [6] уточнено поняття “духовне виховання”, розкрито його сутність та особливості в сучасних умовах; розроблено структуру духовної вихованості та її показники. Духовне виховання розглядається у дослідженні як процес розвитку і саморозвитку особистості через залучення та інтеріоризацію християнських цінностей, високих моральних ідеалів та втілення зразків високоморальної поведінки у досвіді індивіда. Результатом духовного виховання є: обізнаність щодо духовних категорій, таких як “духовність”, “духовна особистість”, “сенс життя”; розуміння поняття “щастя”; альтруїстичні мотиви, зорієнтованість у своїх діях на християнські ідеали та духовні цінності; вияв власних якостей характеру; визначення важливості любові до людей, розуміння якості духовної особистості – сумління; здатність вільно робити моральний вибір і нести відповідальність; турботливість та доброчинна діяльність, спрямована на благо інших; володіння навичками самоаналізу та самовиховання, наполегливість.

На значущості релігійного компоненту у вихованні наголошували Г. Ващенко,

М. Грушевський, І. Огієнко, С. Русова, Н. Чернуха. Всі вони вбачали причину духовного занепаду українців у вилученні релігійного компоненту з виховання молоді.

У роботі Л. Генік подано визначення релігійно-морального виховання, як цілеспрямованого процесу, який поєднує в собі систему засобів релігійно-морального керування розвитком дитини, спрямований на навчання і виховання в молодій людини релігійно-морального характеру, свідомих знань про свої права, обов'язки, вчинки та відповідальність за них. Завданнями релігійно-морального виховання є такі: виховувати людину, яка б прагнула до самовдосконалення та уподібнення до Бога; виховувати особистість, яка б знала, що за всі добрі та погані вчинки душа людини буде нести відповідь перед Богом; виховувати особу, яка б у своєму житті прагнула дотримуватись християнських норм поведінки, викладених у заповідях Божих; виховувати людину-гуманіста, яка своїми діями й вчинками буде дотримуватись основного християнського правила: кожна людина є творіння Боже, а отже, до кожної людини треба відноситись із повагою, любов'ю, пошаною, увагою й не чинити іншій людині того, що не хотів би, щоб чинили тобі; виховувати особистість, яка б була готова прийти на допомогу будь-якій іншій людській особі, робити добро, бо тоді добро й повернеться до людини добром, а зло – злом; виховувати особистість, що має бути готова до різних життєвих випробувань, не впадати у розпач, а старатися подолати ці перешкоди.

Церковно-віреспівдний рівень духовності передбачає насамперед знання й виконання різних норм (догмати, канони, церковний устав, церковний молитвослов), які потрібні для правдивого сповідуння християнського вчення. Проте на цьому рівні не можуть бути всі послідовники певних віровизнаних. Так, для нашого народу не є властивим дуже глибоке знання Священного Писання, але це не заважає йому мати досить глибоку віру.

Таким чином, духовне виховання не є принципово відмінним від релігійного. За своєю суттю вони є синонімічними. Релігійна духовність особистості виявляється через релігійну свідомість, релігійний світогляд, систему прийнятих, нею релігійних цінностей. Вона визначає ставлення віруючої людини до навколишньої реальності, до буття.

Таким чином, духовно-релігійне виховання є сучасною педагогічно проблемою. В результаті теоретичного аналізу було встановлено, що проникнення у сутність категорій “духовне виховання”, “релігійне виховання”, “духовно-релігійне виховання” стає можливим за умови аналізу різних сучасних наукових підходів. Визначення їх змісту у багатьох гуманітарних працях здійснюється або на рівні розгорнутого наукового опису, або теоретично-концептуальних підвалин. У досліджуваній проблематиці можна виділити певні її аспекти – визначення змісту та структури релігійної духовності особистості, її якостей, критеріїв, показників; визначення механізму духовного розвитку та формування особистості; певні рівні – філософській та психолого-педагогічний. Буття - це засіб ствердження людини в світі і форма відкриття людини світу. І тут потрібно чітко окреслити саме розуміння буття. Якщо буття – це все те, що оточує людину і протистоїть її духові, то завдання особистості одухотворювати й змінювати це буття. Лише прийшовши в це буття, людина починає його опановувати і пізнавати. Найкраще сприйняття релігійних основ відбувається в родині, церкві, громаді, гурті своїх однолітків, які об'єднанні за зацікавленнями

До подальших напрямів дослідження проблеми належить конкретизація поданих положень щодо духовно-релігійне виховання учнівської молоді.

Використана література:

1. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
2. Долгая Н. В. Різні підходи до визначення поняття “духовність” у наукових дослідженнях. *Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Х. : Видавничий центр ХНУ, 2004. Вип. 12. С. 66-72.
3. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах Східної Галичини (кінця XIX – початку XX ст.): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання, Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2003.
4. Журба К. О. Виховання духовності у підлітків в сучасній українській сім'ї і школі. Рукопис. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання. / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2000.
5. Андреев А. А. К вопросу об электронной педагогике. Вестник Герценовского университета. 2013. С. 10-13.
6. Саннікова Т. В. Духовне виховання молодших підлітків засобами християнської етики: дис. ... канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2007. 245 с.

References:

1. Boryshevskyi M. Doroha do sebe: Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti : monohrafiia / M. Boryshevskyi. Kyiv : Akademvydav, 2010. 416 s.
2. Dolhaia N. V. Rizni pidkhody do vyznachennia poniattia "dukhovnist" u naukovykh doslidzhenniakh. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky KhNU im. V. N. Karazina. Kh. : Vydavnychiy tsentr KhNU, 2004. Vyp. 12. S. 66-72.*
3. Henyk L. Ya. Relihiino-moralne vykhovannia v ukrainskykh navchalnykh zakladakh Skhidnoi Halychyny (kintsia KhIKh – pochatku KhKh st.) : dys. ... kand. ped. nauk za spets. 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia, Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy. Kyiv, 2003.
4. Zhurba K. O. Vykhovannia dukhovnosti u pidlitkiv v suchasni ukrainskii simi i shkoli. Rukopys. : dys. ... kand. ped. nauk za spets. 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia. / Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy. Kyiv, 2000.
5. Andreev A. A. K voprosu ob elektronnoy pedagogike. *Vestnik Gercenovskogo universiteta. 2013. S. 10-13.*
6. Sannikova T. V. Dukhovne vykhovannia molodshykh pidlitkiv zasobamy khrystyianskoï etyky: dys. ... kand. ped. nauk za spetsialnistiu 13.00.07 – teoriia ta metodyka vykhovannia / Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy. Kyiv, 2007. 245 s.

Гузинец Л.В. Духовно-религиозное воспитание как современная педагогическая проблема.

Проанализирована сущность духовного и религиозного воспитания с позиций исторического опыта и современных педагогических исследований. Отражены взгляды ученых на понимание духовных и религиозных ценностей. Целью статьи является анализ сущности и взаимосвязи духовного и религиозного воспитания. Обосновано, что религия в современной жизни играет очень важную роль, храня и приумножая человеческие определения добра, любви, милосердия, терпимости и стремления к истине. Общечеловеческие моральные истины разрабатывались и обогащались благодаря религии. Религия является одной из сфер духовной жизни современной молодежи, способ практически-духовного изучения мира. Показано, что религия в современной жизни является носителем духовности. Духовность рассматривается как синтетическая, интегрированная, обобщающая категория, которая отображает процесс осознания каждой личностью необходимости повседневной душевной работы над собой. Человек в процессе творческой деятельности становится сам субъектом собственного развития. Цель человеческой жизни – самоопределение, которое предусматривает процесс саморазвития, самореализации, самопознания и тому подобное. К числу самых существенных составляющих духовности личности можно отнести религиозные и мировоззренческие взгляды и убеждения, веру и связанные с ней надежды, доброту и справедливость, постоянное ощущение радости бытия и жизни; беспрестанный творческий поиск в познании мира (окружающего и внутреннего).

Проанализирована сущность духовного воспитания, как процесс становления системы духовных ценностей личности, которая приводит к включению ее внутренних механизмов саморазвития. В контексте педагогической науки религиозное воспитание рассматривается как процесс развития и саморазвития личности через привлечение и интериоризацию христианских ценностей, высоких моральных идеалов и воплощения образов высоконравственного поведения в опыте индивида. Установлено, что духовное воспитание принципиально не отличается от религиозного. По своей сути они являются синонимическими. Показано, что результатом духовно-религиозного воспитания является религиозная духовность личности. Она проявляется через религиозное сознание, религиозное мировоззрение, систему религиозных ценностей. Она определяет отношение верующего человека к окружающей реальности, к бытию.

Ключевые слова: духовное воспитание, религиозное воспитание, духовно-религиозное воспитание, духовные ценности, религиозные ценности, саморазвитие, религиозное сознание, религиозное мировоззрение, религиозная духовность.

Guzinec L. V. Spiritual-religious education as a modern pedagogical problem.

The essence of spiritual and religious education from the point of view of historical experience and modern pedagogical researches is analyzed. The views of scholars on understanding spiritual and religious values are outlined. The purpose of the article is to analyze the nature and relationship of spiritual and religious education. It is justified that religion plays a very important role in modern life, preserving and multiplying human definitions of goodness, love, charity, tolerance and the pursuit of truth. Human moral truths were developed and enriched by religion. Religion is one of the spheres of spiritual life of modern youth, a way of practically-spiritual study of the world. It is shown that religion in modern life is the carrier of spirituality. Spirituality is seen as a synthetic, integrated, generalizable category that reflects the process of awareness of the need for daily mental work on each individual. In the process of creative activity, the person becomes the subject of their own development. The purpose of human life is self-determination, which absorbs the process of self-development, self-realization, self-knowledge, etc. Among the most essential components of a person's spirituality are the religious and worldviews and beliefs, faith and related hopes and hopes, kindness and justice, a constant feeling of the joy of being and life; continuous creative search in the knowledge of the world (environment and inner).

The essence of spiritual education is analyzed as the process of becoming a system of spiritual values of the individual, which leads to the inclusion of its internal mechanisms of self-development. In the context of pedagogical science, religious education is seen as a process of personal development and self-development through the involvement and internalization of Christian values, high moral ideals, and the embodiment of patterns of high moral behavior in the experience of the individual. It is established that spiritual education is not fundamentally different from religious education. In essence, they are synonymous. It is shown that the result of spiritual and religious

education is the religious spirituality of the individual. It manifests itself through religious consciousness, religious outlook, system of religious values. It determines the attitude of the believer to the surrounding reality, to being.

Keywords: *spiritual education, religious education, spiritual and religious education, spiritual values, religious values, self-development, religious consciousness, religious worldview, religious spirituality.*

УДК 37.014.241/242

Дубасенюк О. А.

ПРОВІДНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ АКАДЕМІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З КРЕАТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ “ПОЛІССЯ” (УКРАЇНА)

У статті розглядаються основні напрями діяльності Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки “Полісся” (Україна) в умовах інтеграційних процесів. Обґрунтовано теоретико-методологічні основи креативної освіти; андрагогічні засади та культуротворчу діяльність Академії; проаналізовано наукові основи професійної підготовки креативних фахівців, педагогічні умови впровадження креативного підходу у професійну підготовку майбутніх учителів, науково-методичне забезпечення креативного освітнього процесу у вищій школі. Представлено результати діяльності Академії.

Ключові слова: *Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки “Полісся”, креативне мислення, професійно-педагогічна підготовка, креативний фахівець.*

Соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності, входження України в світове співтовариство викликають структурні реформи національної системи вищої освіти. В умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів виникає потреба в переході до нової освітньої парадигми. У цьому контексті важливо проаналізувати інноваційні явища та тенденції розвитку вищої освіти, які передбачають інтеграцію і координацію національних освітніх систем, що веде до зростання академічної мобільності, індивідуалізації, креативізації, психологізації, стандартизації, інформатизації уніфікації професійної підготовки майбутніх фахівців, їх орієнтації на навчання впродовж життя. Відбувається перехід від інформативних до активних методів навчання, що включає елементи проблемності, наукового пошуку, широке використання самостійної роботи. Проте найбільшою – залишається проблема формування креативної духовно-моральної особистості майбутнього фахівця-професіонала в системі вищої освіти. Академік В. Г. Кремень наголошує, що “Творчість, інновації, креативна діяльність виступають невід’ємними характеристиками творчої особистості, формування якої є сьогодні стратегічною метою освіти” (Кремень 2012, с. 11).

У відповідь на соціальні виклики в сучасному суспільстві в рамках співдружності з Міжнародною академією педагогічної освіти було створено Академію міжнародного співробітництва з креативної педагогіки (АМСКП) як громадську організацію на базі Вінницького соціально-економічного інституту університету “Україна” із співзасновниками: Житомирським державним університетом імені Івана Франка та Вінницькою філією Університету сучасних знань. Фундатором і науковим керівником АМСКП став доктор педагогічних наук, професор, академік Міжнародної академії інформатизації, Міжнародної академії наук педагогічної освіти Чернілевський Дмитро Володимирович. З 2016 року, за об’єктивних причин, президія Академії перемістилася у Житомирський державний університет імені Івана Франка і в зв’язку з цим була дещо змінена назва – Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки “Полісся” (АМСКП “Полісся”). За своїми положеннями та змістом діяльності Академія є унікальним науково-педагогічним проектом і дослідницьким майданчиком для формування креативної особистості, розробки та впровадження інноваційних наукових підходів у сфері професійної підготовки сучасних фахівців, зокрема в педагогічній освіті.

Мета статті – проаналізувати провідні аспекти діяльності Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки “Полісся” як громадського наукового об’єднання, що вирішує комплексні завдання професійної підготовки творчих фахівців в умовах ціложиттєвого навчання.

Науковцями Академії спільно з дослідниками Житомирської науково-педагогічної школи